

Muinsuskaitse eritingimused Türi põhikooli ja
spordihoone detailplaneeringule
F. J. Wiedemanni tn 3a, Türi, Järvamaa



Mälestiste kaitsevöönd:

Türi kirikuaed ja ohverdamiskoht, reg nr 4026

Türi kirik, reg nr 15123

Türi kirikuaia piirdemüür, reg nr 15124

Türi kirikuaia kabel, reg nr 15125

Koostaja: Sirli Oot

Anteris OÜ reg nr 12137276

Tegevusloa reg nr E 601/2011

Vastutav spetsialist: Sirli Oot

Tegevusloa reg nr VS 562/2011

Kontakt: info@anteris.ee

+3725183323 Sirli Oot

Tellija: Skepast&Puhkim OÜ

Registrikood: 11255795

Kontakt: Kadri Vaher

kadri.vaher@skpk.ee

Telefon: +372 664 5808

Tallinn, 2017



SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1 AJALUGU	4
2 HINNANG KAVANDATAVATELE MUUDATUSTELE	19
3 MUINSUSKAITSE ERITINGIMUSED PLANEERITAVALE KINNISTULE	21
KASUTATUD MATERJALID	22
LISAD	24

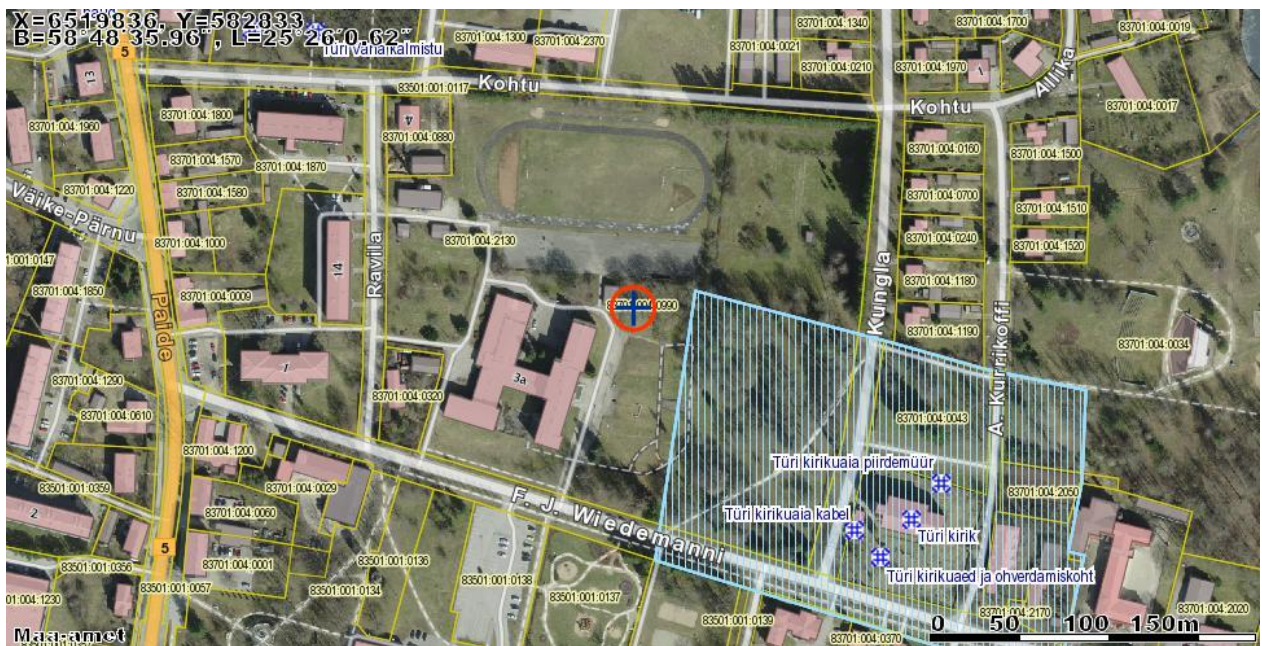
Sissejuhatus

Käesolevad muinsuskaitse eritingimused on koostatud Türi linnas paikneva kinnistu detailplaneeringule aadressiga F. J. Wiedemanni 3a. Kinnistul asub Türi Põhikool.

Address, EHR kood	Katastrikood	Pindala	Ehitiste alune maa	Sihtotstarve
F. J. Wiedemanni 3a, 107011301	83701:004:0990	57291 m ²	3390 m ²	Ühiskondlike ehitiste maa 100%

Kinnistu paikneb F. J. Wiedemanni 7 kinnistul asuvate kultuurimälestiste ühisel kaitsevööndis

1. Türi kirikuaed ja ohverdamiskoht, reg nr 4026
2. Türi kirik, reg nr 15123
3. Türi kirikuaia piirdemüür, reg nr 15124
4. Türi kirikuaia kabel, reg nr 15125



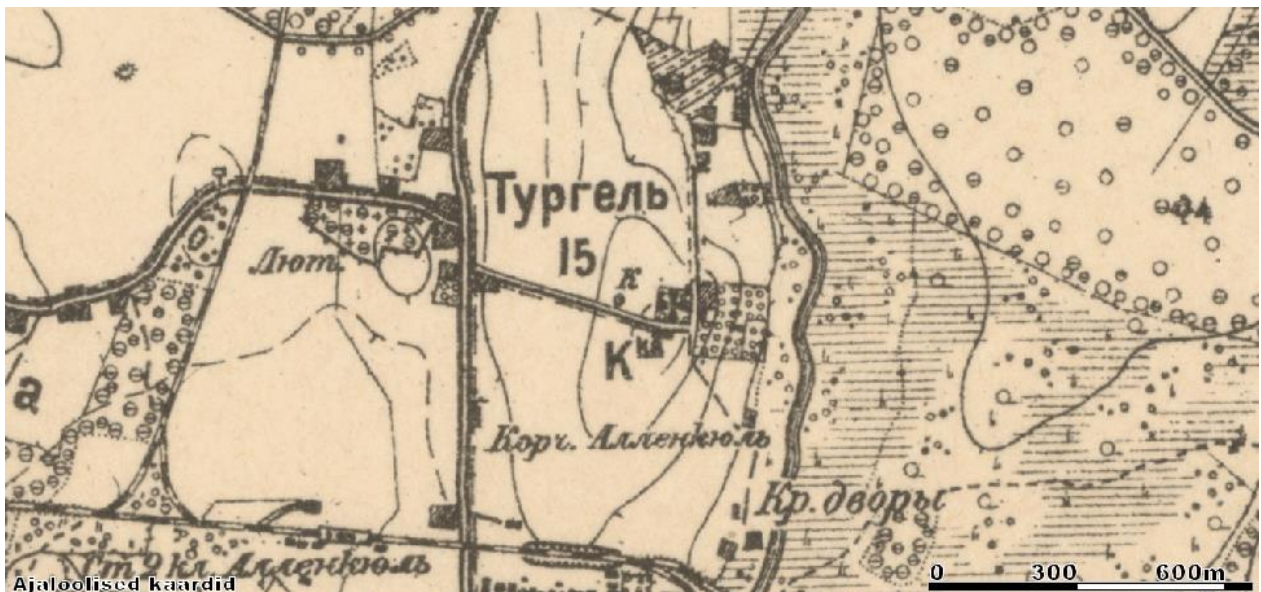
1. Kinnistu F. J. Wiedemanni 3a asukoht. Allikas: Maa-ameti geoportaal

Türi põhikooli ja spordihoone detailplaneeringuga määratakse hoonestusala olemasoleva koolihoone laiendamiseks ja uue koolihoone ehitamiseks (kaks alternatiivi), uue spordihoone ehitamiseks ja kooli tegevuseks vajalike abihoonete ehitamiseks. Käesoleva muinsuskaitse eritingimuste dokumendiga esitatakse F. J. Wiedemanni 3a ja ümbruskonna kujunemise ehitusajalooline ülevaade, hoonestuse ruumiline analüüs, ettepanekud kavandatavate trasside ja tehnorajatiste asukoha kohta, hinnang kavandatavatele muudatustele ning muinsuskaitse eritingimused planeeritavale maa-alale.

1 Ajalugu

1.1. Türi

Keskajal paiknes Türi kohal küla (Turgell), mis asus tõenäoliselt 13. sajandi lõpukolmandikul rajatud kiriku ning 14. sajandist pärineva kirikumõisa lähedal. 19. sajandi alguses sai kirikumõisast Alliku mõisa karjamõis. Türi kiriku neogooti stiilis läänetorn valmis arhitekt ja ehitusmeister Johann Gottfried Mühlenhauseni jooniste järgi 1867. aastal. 20. sajandi alguses koosnes praegune linn Alliku, Lokuta ja Säreve mõisale kuulunud küladest. Mõisnikud Otto Iwan ja Victor Taube asutasid 1899. aastal Türi puupapivabriku, kus juba 1901. aastal leidis ameti 115 töolist, kolme aasta möödudes tõusis vabrikutöölise arv 250-ni. Töölise eluasemeiks ehitatud pikad barakid ning vabriku ametnike perede tarvis ehitatud elumajad ilmestavad tänini Türi linnaruumi. Ühes neist on tänaseks koha leidnud kaks Türi muuseumit: Eesti Ringhäälingumuuseum ja Türi Muuseum. Kohaliku elu teiseks käivitajaks oli raudtee, ka selle rajamist vedavas aktsiaseltsis olid vennad Taubed suurosanikud. Auruvedur andis Türi esmakordselt vilet 18. juunil 1900. Tänu raudteeühendusele ja jõudsalt edenevale vabrikule oli Türi sada aastat tagasi kiiresti arenev paik, kus elanikkond suurenes igal aastal sadade inimeste võrra. Türi oli Eesti ajal esimesi asulaid, millele anti linnaõigus 1926. aastal.



2. Türi üheverstasel topokaardil, 1901. www.maa-amet.ee

Kolmandiku linna territooriumist moodustavad tänaseks haljasalad. 1930. aastail istutati tänavate äärde pärnaalleed. 1935. aastal oli linnajuhtide soov, et majade eest tuleb kõrvaldada eesaiad ja istutada hekid ning parandada hoonete ilmet värvimisega. Linnavalitsuse 1939. aasta kodukaunistamise kokkuvõttest võib lugeda, et Türi on kolme aastaga pandud tänavate äärde kasvama 1568 ilupuud, rajatud kaheksa kilomeetrit puisteid ning noortes parkides kasvab 150

liiki puid ja ilupõõsaid. Eesti ajal kujunes Türist väikeelamutega aedlinn, mille kujundamisel omas määravat tähtsust 1924. aastal avatud Türi Alevi Aiamajanduse Ühisgümnaasium Säreveres. Seal juurutatud haljastamisvõtted (nt hekid piirdeaedade asemel, majalähised iluaiad) leidsid rakendamist kõikjal Eestis. Samal ajal ehitasid jõukamad kodanikud ka Türil endale uhkeid äri- ja eluhooneid. Linnasüdamesse kerkisid majad Baumverkil, Länkuril, Taavetil, Wöhrmannil, Türi Tarvitajate Ühisusel. Avalikest hoonetest sai 1923. aastal endale nurgakivi Püha Martini kiriku kõrval arhitekt Tõnis Mihkelsoni projekteeritud aiamajandusgümnaasiumi hoone. Suur osa Türi ennesõjaaegsest hoonestusest hävis paraku 17. kuni 30. juulini 1941 toimunud lahingutes Saksa armee ja Nõukogude vägede vahel (kokku 120 hoonet). Teiste hulgas said tabamuse Türi kiriku tornikiiver, paberivabriku üks korsten, lasteaiahoone. Taganev Punaarmee lasi muuhulgas õhku Türi raadiomasti, paberivabriku, raudteesilla ja meierei.

Nõukogude perioodil mõjutas linna arengut oluliselt asajolu, et aastail 1950–59 oli Türi rajoonikeskus. Esimene generaalplaan koostati 1956. aastal (arhitekt Hugo Sepp), selle korrektuur tehti 1975 (arhitekt Ene Aurik). Türi rajati põllu- ja metsamajandusega seotud ettevõtteid ja ladusid. Põhiline tööstustsoon kujunes linna läänealale. Linna plaanistruktuuris jäid määravateks vanad põhja-lõuna ja ida-lääne suunalised maanteed ja raudtee. Eluterritoorium laienes mõlemale poole Tallinna maanteed ja raudteelähisesse piirkonda, samuti pidi Paide ja Viljandi maanteed. Väike ühepereelamute ala tekkis ida poole Pärnu jõge Raadiojaama tänava äärde. Türi uus ühiskondlik keskus kujunes Tallinna, Paide ja Viljandi maantee ristmiku äärde, kuhu rajati väljak, ehitati polikliinik ja kaubanduskeskus. Ehituslik areng hoogustus 1970. aastail, mil suurimaks ehitajaks oli Paide EPT. Nii valmis Türi terve linnajagu, kus praegu asub suuresti kohalik tööstusküla. Oma töötajate tarvis ehitati hulgaliselt korrusmaju, valmisid Türi võimla, ujula ning tehisjärv.¹

1.2. Püha Martini kiriku ümbruse tänavavõrgu ja hoonestuse analüüs

Türi põhikooli praegu kinnistu asub kunagisel Türi kirikumõisa maal, mis anti „Linnade ja alevite maaga varustamise seaduse“ (R.T. nr 113 1927.a) alusel Türi linnale 1930. aastal. Kirikumõis paiknes kiriku idaküljel (ill 3), kirikust üle tee paiknes kõrts (ill 4). Praegune F. J. Wiedemanni tänav kandis tollal nime *Kiriku* ning sellest lõuna poole jäävad maad kuulusid Alliku mõisale.² Piirkonna tänavastruktuuri vanima osana on kiriku juurde viivat tänavat näha ka 1901. aasta üheverstasel topokaardil (ill 2). 20. sajandi alguses oli ala veel hõredalt hoonestatud, suurem osa elamuid jäi kirikust lõuna poole ning Paide maantee äärde.

¹ Kokkuvõtted Türi üldajaloost: Eesti arhitektuur (3. osa). Harjumaa, Järvamaa, Raplamaa, Lääne-Virumaa, Ida-Virumaa. Toim. Villem Raam. Tallinn: Valgus, 1997. Lk 90.

Türi ajalugu <http://www.turism.tyri.ee/index.php?page=75&> (vaadatud 19. 05. 2017)

² ERA.T-3.14.97 leht 1 Järvamaal Alliku, Särevere ja Lokuta mõisate ja Türi kirikumõisa mõisamaadest " Linnade ja alevite maaga varustamise seaduse " põhjal eraldatud Türi linna maade plaan, 1930

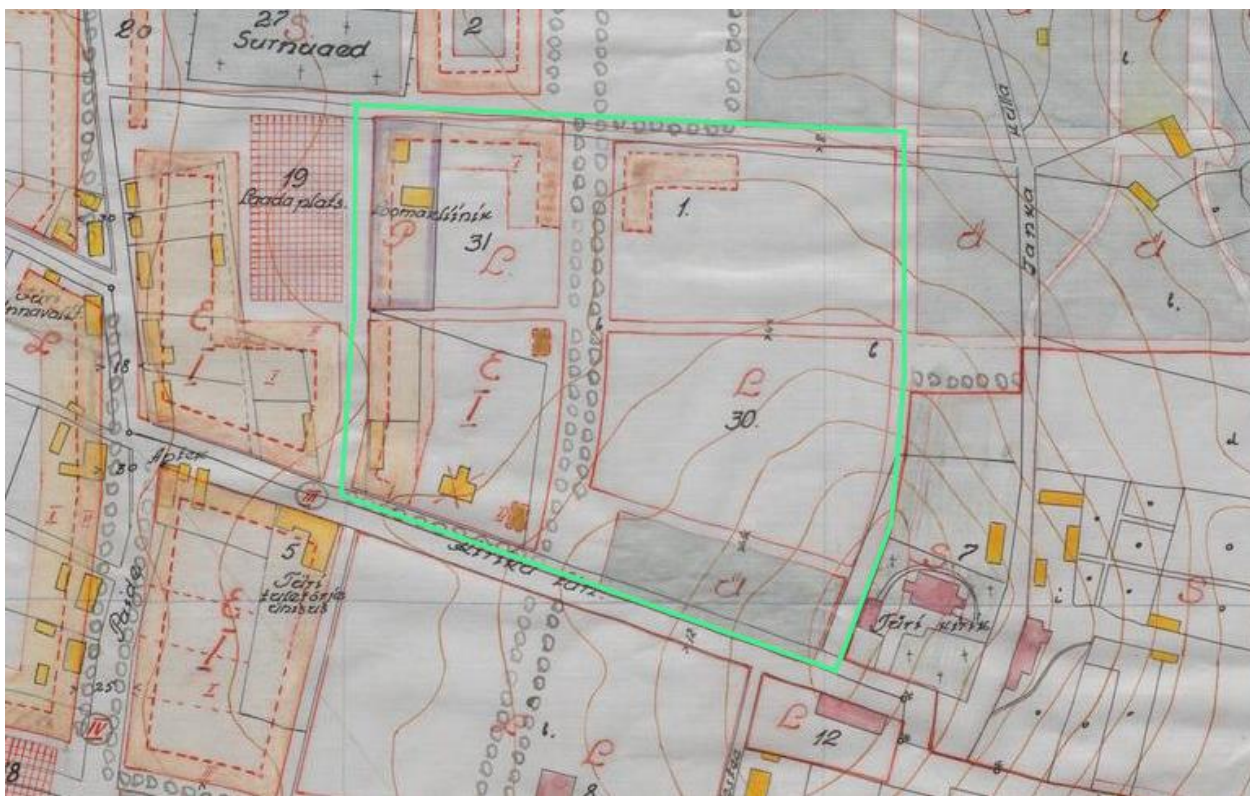


3. Türi kirikumõis paiknes kiriku idaküljel, postkaart 20. saj. algusest. RR Pk Järvamaa 8/1



4. Türi kirik ja selle kõrval asunud kõrtsihoone, postkaart 20. saj. algusest. RR Pk Järvamaa 8/2

1930. aastal valmis Türi linna planeerimise kava, millega koostati põhjalik planeeringuline dokument kogu linna arendamiseks. Kiriku kõrval asunud valdavalt tühjana seisnud ala (ill 5) jaotati viieks kvartaliks – kirikust otse üle tee pidi tulema üldkasutatavat ala (pargid, platsid, tänavad), sellest põhja poole jäi linna reservmaa (tähistus L, nr 30), kirdenurka Kohtu ja Kungla tn nurgale kavandati rahvamaja (nr 1). Loodepoolses kvartalis Kohtu ja Ravila tn nurgal asus juba varem loomakliinik, osa kvartalist pidi jääma linna reservmaaks (tähistus L, nr 31) ning kliiniku alla jääv loodekülg kuuluma Põllutöoministeeriumi alla (tähistus P). Edelapoolne osa, kus asus 1920.–30. aastail Johannes Lagge saeveski, pidi minema ehituskruntideks (E). Kvartalite vahele kavandati põhja-lõuna suunalist puiesteed. Paide maantee poolsete kvartalite äärde planeeriti kivist avalikke hooneid.



5. Väljavõte 1930. aasta Türi linna planeerimise kavast. ERA.T-6.3.1804 Käsitletav planeeringuala tähistatud rohelise joonega.

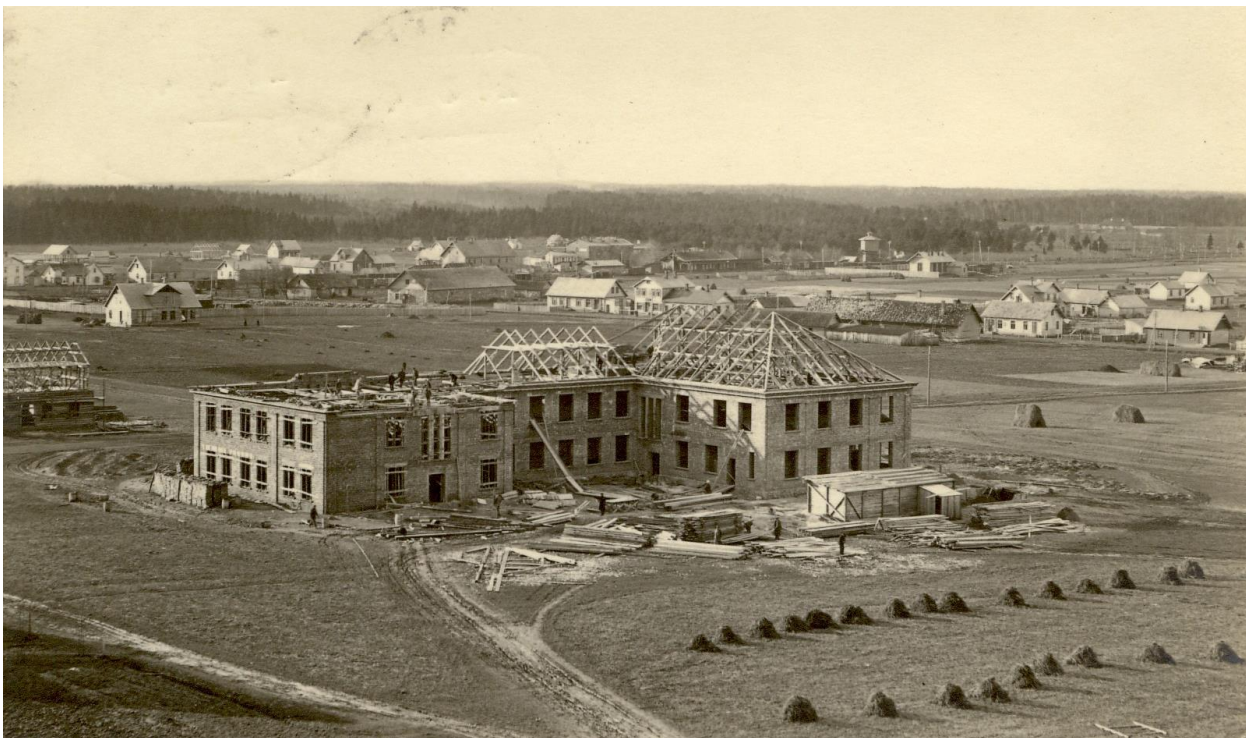
Kirikuesise ala seisust aastal 1928 annab hea ülevaate kiriku tornist tehtud foto (ill 6). Kiriku ees laiusid põllulapid, taamal on näha saeveski hooneid ja ohtralt puitmaterjali kuhjasid, vasakul tuletõrjedepood ning paremal ehitusjärgus loomakliiniku hoonestust. Umbes 1933. aastal (ill 7) on pildistatud sama ala saeveski juurest kiriku poole. 1924. aasta fotol (ill 8) on kiriku tornist edela suunas jäädvustatud Türi uue koolimaja ehitamine. 1920.–30. aastate fotodel (ill 9, 10) on näha kiriku ja koolimaja ümber laiunud hoonestamata ja kõrghaljastusega alasid. Varasemalt kiriku kõrval asunud kõrtsihoone asemele valmis 1932. aastal Türi lastepäevakodu (ill 11).



6. Türi linn 1928, waade kiriku tornist saeweski ja loomakliiniku poole
<http://www.digar.ee/arhiiv/et/pildimaterjal/1026>



7. Johannes Lagge saeweski töölised on valmis saanud vana hoone lammutusega, et teha ruumi saematerjali laoplatsile. Foto u. 1933, Ado Treufeldt. Rene Viljati erakogu.



8. Türi koolimaja ehitus, 1924. PM F 812:2



9. Matuserongkäik Türi kiriku juures, tõenäoliselt 1920. aastad. PM F 1764:28

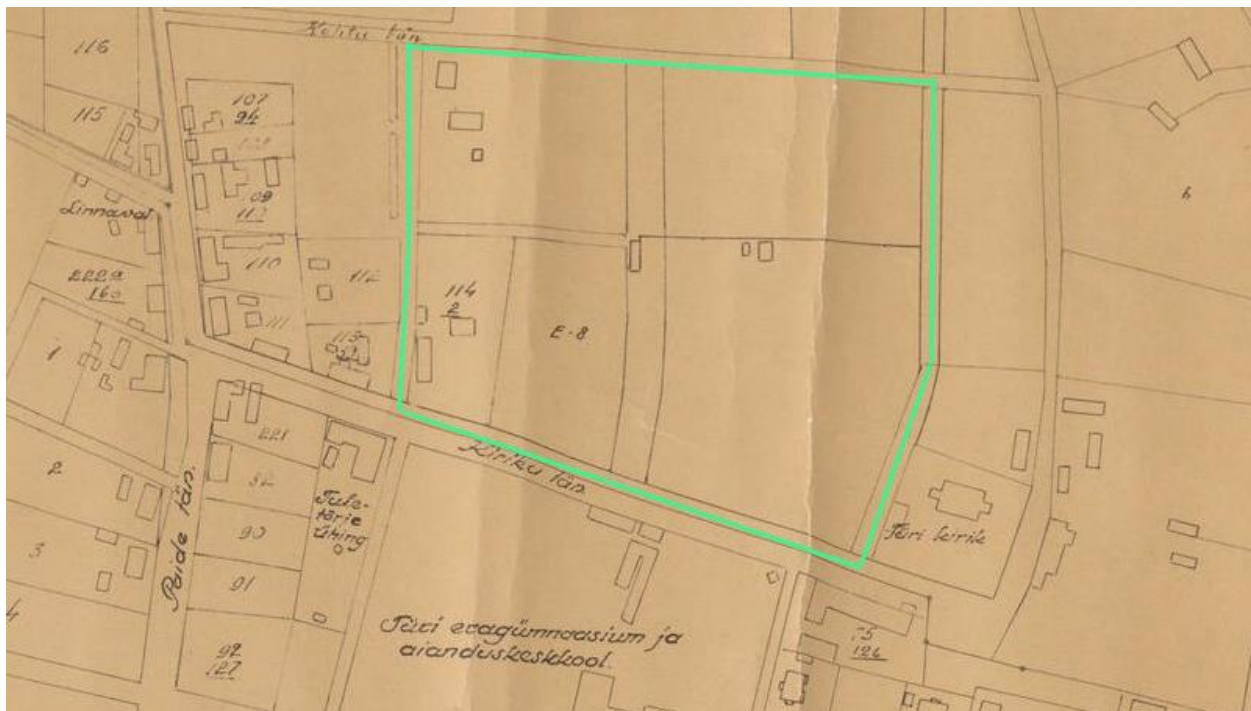


10. Türi kirik ja koolimaja, tõen. 1920. aastate II pool. RR Pk Järvamaa 7/20.



11. Vaade Türi kiriku tornist ajamajandusgümnaasiumi poole, vasakul 1932. a. avatud lastepäevakodu.
ESM F 565:3/A9990 <http://muisee/museaalview/1734447>

1939. aasta katastriplaanil (ill 12) kajastub, et kiriku esisel alal linna planeerimise kavaga paraku teostuseni ei jõutud. Küll aga on 1930. aastate üleriigilise kodukaunistamise kampaaniate tulemusi näha ka kiriku ümbruses (ill 11), mis oli Türi puhul seotud aiamajanduskoolide viljaka tööga tänavate ja haljasalade heakorrastamisel.



12. Väljavõte Türi linna katastri plaanist, 1939. ERA.T-3.2.21 leht 2. Käsitletav planeeringuala tähistatud rohelise joonega.

II maailmasõja käigus sai Türil väga palju hooneid kannatada. Muuhulgas sai 17. kuni 30. juulini 1941 toimunud lahingutes tabamuse saksa suurtükipatarei pommimürsult kiriku tornikiiver (ill 13), kuna Punaarmee kasutas kirikutorni oma vaatluspunktina. Torni puuosa hävis täielikult ja kiviosa osaliselt. Kiriku katus hävines suuremas osas, purunes mitu müüri, võlvid said väiksemaid kahjustusi, altari pilti tabasid mõned granaadikillud ning ka orel sai väikesed vigastusi. Kõik kirikuaknad purunesid. Suurem kirikukell sai sõjas kannatada ja jäi kasutuskõlbmatuks.³ Laste päevakodu uus maja hävis täielikult tulekahjus linna pommitamise tagajärjel 23. juulil 1941. Aiamajandusgümnaasiumi hoones tegutses sõja-aastail saksa sõjaväehaigla. Hoone värviti kaitsekaalutlustel halliks.⁴ 1942. aastal parandati kiriku kiviosa, katusele ehitati uus tugev toolvärk ja paigaldati ajutine laudkatus (ill 14).

³ Eesti kirikud, 2017. Türi Püha Martini kirik. Ülevaade teostatud uuringutest ja restaureerimistöödest. <http://kirikud.muinas.ee/?page=6&subpage=885&id=1966> (vaadatud 19. 05. 2017).

⁴ Postimees, 2017. Leif, Kristel. Türi keskkooli aed ja ümbrus püüdsid pilku. Järva Teataja 1. juuli 2011. <http://jarvateataja.postimees.ee/483906/turi-keskkooli-aed-ja-umbrus-puudsid-pilku> (vaadatud 19. 05. 2017).



13. 1941. aasta suvel kannatada saanud Türi kirik. Esiplaanil mahapõlenud lastepäevakodu varemed. Rene Viljati erakogu

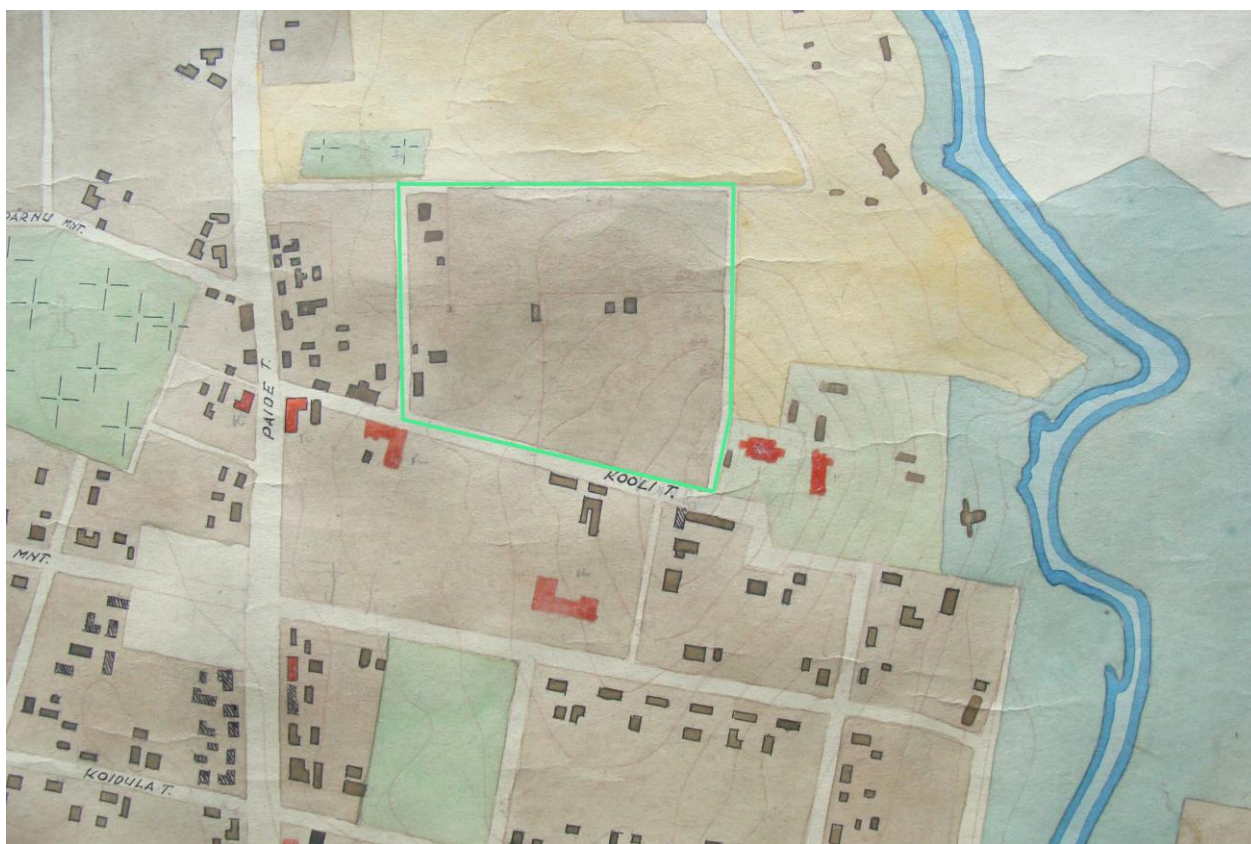


14. Türi Martini kirik ja kabel, foto Juho Valvet, 13. november 1944. EFA.217.0-182109

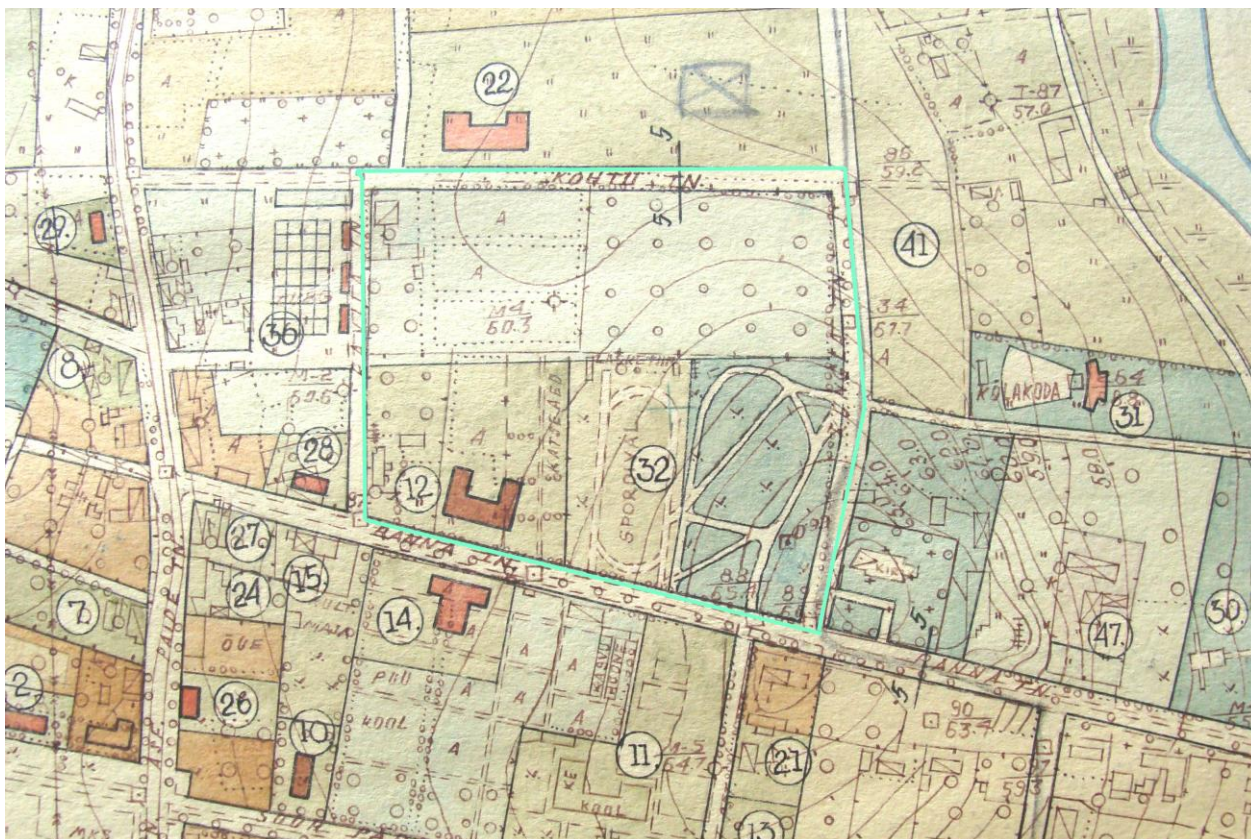
Sõjajärgset situatsiooni kajastab Eesti NSV Arhitektuuri Valitsuse projekteerimisplaneerimiskeskuses arhitekt Grigori Jommi juhtimisel valminud Türi tugiplaan (ill 15). Säilinud avalikud hooned on märgitud punasega, hävinud hooned viirutatud, puidust hooned beeži ja pruuniga. Järgeva kümnendi jooksul koostati erinevaid tugiplaane, mille lahendused varieerusid ka praeguse detailplaneeringuga käsitletaval alal. Kõikides versioonides on kirikuesisel alal spordiväljak–staadion, mis on paigutatud nii horisontaalselt kui vertikaalselt kirikupoolsele küljele.

Türi generaalplaan (arhitekt Hugo Sepp) valmis Riiklikus Projekteerimisinstituudis „Estongiprogorstroj“ aastaks 1957. Lõpliku lahenduse kohaselt jäi spordiväljak kavandatava koolimaja ning kirikuesise haljasala vahele (ill 16). Sõjajärgsel kümnendil oli kirikuesine ala osaliselt kasutuses aiamajandusgümnaasiumi katseaiana. Kiriku tänav muudeti nõukogude perioodil alguses Ranna tänavaks.

Alale kavandatud Türi 1. Keskkooli uus õppehoone valmis 1970. aastal (ill 18, 19). Kvartali uus lahendus kajastub 1972. aasta topokaardil (ill 17), kus ei ole veel praegust põhjaküljel paiknevat staadioni. Kirikuesine ala jäeti jalutusteedega haljasalaks. 1972. aastal taastati algses mahus ka kiriku tornikiiver.



15. Väljavõte II ms järgest Türi tugiplaanist. EAM.3.1.387. Käsitletav planeeringuala tähistatud rohelise joonega.



16. Väljavõte Türi planeerimise ja hoonestamise projektist, 1957. RPI Estongiprogorstroj, arhitekt Hugo Sepp EAM.3.1.341. Käsitletav planeeringuala tähistatud rohelise joonega.



17. Väljavõte NL topokaardist, 1972. Maa-ameti geoportaal, 2017. Käsitletav planeeringuala tähistatud rohelise joonega.



18. Türi 1. Keskkool, 1970. PM F 2692:1



19. Vaade Türi 1. Keskkooli ja kiriku poole, 1996. PM F 2767:124

1.3. Olemasolev olukord

Türi Vallavalitsuse 31. mai 2016 a korraldusega nr 221 algatati Türi põhikooli ja spordihoone detailplaneeringu koostamine, mille eesmärgiks on olemasoleva Türi põhikooli laiendamine või uue hoone ja spordihoone rajamine ning nendega seotud rajatiste ja ümbritseva linnaruumi planeerimine. Planeeringu joonis seisuga 30. mai 2017 on lisatud käesolevale tööle illustratiivse materjalina lisas nr 1. 2017. aasta 31. märtsil kuulutati välja Türi uue spordihoone ja põhikooli õppehoone arhitektuurikonkursi võidutöö. Ideekavand pealkirjaga „Kuusteist kraadi“ autoriteks on Risto Parve, Kai Süda, Margit Valma ja Heldi Jürisoo arhitektuuribüroost Karisma arhitektid OÜ.

2017. aasta maikuus olid teostamisel Türi Püha Martini kiriku torni krohvitööd (ill 20, 21). Praeguses situatsioonis on kirikutorn vaadeldav nii Kohtu, Ravila kui F. J. Wiedemanni tänavalt (ill 24–28). Kaugvaated on kantud joonisele lisas nr 2.



20, 21. Vaated Türi Püha Martini kirikule loodest ja edelast. Fotod Sirli Oot, mai 2017.



22. Vaade Türi Põhikoolile lõunast. Foto Sirli Oot, mai 2017.



23. Vaade Türi Püha Martini kiriku eest lääne suunas Türi Põhikooli poole. Foto Sirli Oot, mai 2017.



24, 25. Vaated Türi Püha Martini kirikule loodest Kohtu tänavalt. Fotod Sirli Oot, mai 2017.



26, 27. Vaated Türi Püha Martini kirikule läänest Ravila tänavalt ja edelast F. J. Wiedemanni tänavalt. Fotod Sirli Oot, mai 2017.



28. Vaade Türi Püha Martini kirikule läänest Türi Põhikooli eest. Foto Sirli Oot, mai 2017.

2 Hinnang kavandatavatele muudatustele

Türi Püha Martini kirik on rajatud piirkonna kõrgemale künkale ning ajalooliselt paiknenud asustusest eemal. Kuni 20. sajandi alguseni laiusid kiriku ja kirikumõisa ümber tühjad väljad. Kiriku lähedale rajati 1920. aastail suure katseaiaga aiamajandusgümnaasium. Ka 1970. aastal avatud uue koolimaja rajamisega jäeti kiriku ette suur pargiks kujundatud haljasala. Kirikutornile on omased edelast-loodesse ulatuvad kaugvaated. Sellest lähtuvalt on oluline uushoonestuse planeerimisel arvestada kirikut ümbritseva avaruse ning kaugvaadete säilimisega kiriku tornile (märgitud joonisele lisas nr 2).

Türi Püha Martini kiriku kohal asub ohverdamispaik, mis pärineb tõenäoliselt 11. sajandist. Kokku ca 2 ha suurune ala paikneb kiriku ümbruses, keskossa jääb ca 0,6 ha suurune ruudukujulise põhiplaaniga tõenäoliselt koos kirikuga rajatud kirikuaed, mida ümbritseb igast küljest maakividest müür. Kirikuaias paikneval kalmistul on säilinud mitmeid hauamonumente, lääneservas paikneb Baranoffide suguvõsa matusekabel. Et aga 11. sajandist pärineva ohverdamispaiga täpne ulatus ei ole teada, siis tuleks kirikuesisel alal kaitsevööndi ulatuses teostatada arheoloogilised eeluuringud, selgitamaks, kas kaitsevööndi alal on säilinud põhjalikumalt uurimist eeldavat kultuurikihti.

F. J. Wiedemanni 3a kinnistul kavandatava detailplaneeringuga on arvestatud alternatiivsete võimalustega olemasoleva koolihoone laiendamiseks ja sidumiseks uue spordihoonega ning uue koolihoone ehitamiseks ja sidumiseks spordihoonega. F. J. Wiedemanni 3a kinnistul paiknev Türi põhikooli hoone on Eesti XX sajandi arhitektuuri kaitse programmis⁵ 2009. aastal hinnatud kui silmapaistvalt terviklik näide ajastu kooliarhitektuurist ning on soovitatud võtta arvele kui väärtuslik objekt. Koolimaja säilitamiseks ei ole aga tänaseks riiklikul ega kohalikul tasandil edasisi samme tehtud. Seega on tervitatav, et kinnistu detailplaneeringuga võetakse arvesse mainitud inventeerimisel esitatud ettepanekut hoone säilitamiseks ning kaalutakse võimalikke lahendusi olemasoleva koolihoone integreerimisel uue spordihoonega.

Türi uue spordihoone ja põhikooli õppehoone arhitektuurikonkursi võidutöös „Kuusteist kraadi“ (Karisma arhitektid OÜ)⁶ on välja pakutud ala täielikult uushoonestada. Ideekavandis on kolmnurkse ning riskülikukujulise mahuga järgitud praeguse koolihoone asukohta, jättes välispordialad kinnistu põhjaküljele ning säilitades kirikuesise haljasala kui mälestisi ümbritseva puhvertsooni. Ideekavandi planeeringuline ja mahuline ülesehitus arvestab kõrvalasuva mälestiste kaitsevööndiga ning on muinsuskaitsest seiskohast sobiv lahendus.

⁵ L. Välja. Eesti XX. sajandi arhitektuuri kaitse programm. Järvamaa. Välitööd ja hinnang ehituspärandile, 2009. <http://files.voog.com/0000/0018/2050/files/Jarvamaa.pdf> (vaadatud 26. 05. 2017)

⁶ Türi, 2017. Türi põhikooli ja spordihoone arhitektuurivõistluse võitis Karisma arhitektid OÜ ideekavand https://www.tyri.ee/uudised/-/asset_publisher/8FMaFDz5UitL/content/id/15682060 (vaadatud 26. 05. 2017)

Uushoonestuse rajamisel on soovitatav vältida olemasolevate hoonete matkimist ning traditsioonilisi ehitusmaterjale imiteerivate viimistlusmaterjalide kasutamist. Mahuliselt on soovitatav jääda olemasoleva hoonestuse kõrguse piiresse, selge eristumine ajaloolisest kihist ning tänapäevaste arhitektuursete lahenduste ja ilme kasutamine.

3 Muinsuskaitse eritingimused planeeritavale kinnistule

1. Planeeritav kinnistu F. J. Wiedemanni 3a paikneb F. J. Wiedemanni 7 kinnistul asuvate kultuurimälestiste ühises kaitsevööndis:

1. Türi kirikuaed ja ohverdamiskoht, reg nr 4026
2. Türi kirik, reg nr 15123
3. Türi kirikuaia piirdemüür, reg nr 15124
4. Türi kirikuaia kabel, reg nr 15125

Et Türi kiriku ümber paikneva ohverdamiskoha täpne ulatus ei ole täpselt teada, tuleb enne kultuurimälestiste kaitsevööndis teostatavaid kaevetöid (soovitavalt juba projekteerimise faasis) tellida Muinsuskaitseameti vastava tegevusloaga ettevõttelt arheoloogiline eeluuring (proovišurfid), selgitamaks, kas kaitsevööndi alal on säilinud põhjalikumalt uurimist eeldavat kultuurikihti. Arheoloogiliste eeluuringute aruanne esitada edasiste, alal võimaliku ehitusega seotud kaevetööde arheoloogiaalaste tingimuste üle otsustamiseks Muinsuskaitseametile. Muinsuskaitseameti tegevusloaga arheoloogiaettevõtted on leitavad Kultuurimälestiste riiklikust registrist.

2. Kinnistu jääb osaliselt kultuurimälestiste kaitsevööndi. Kui planeeringu koostamise käigus tekib vajadus liikuda hoonestusalaga mälestiste kaitsevööndi, siis tuleb vastav lahendus kooskõlastada Muinsuskaitseametiga. Kirikuesine suur ala on olnud ajalooliselt hoonestamata ala. Tänu sellele on Türi kirikule kui piirkonna arhitektuursele dominandile olnud omased edelast-loodeni ulatuvad kaugvaated. Piirkonna ilme hakkas muutuma Nõukogude perioodil, mil sinna rajati olemasolev kõrghaljastus ning Türi Keskkooli uus hoone. Sellest tulenevalt on soovitatav jätta praeguseni haljasalana kasutuses olev kaitsevöönd hoonestamata ja arvestada võimalikult palju kirikule avanevate kaugvaadete säilimisega (vaated lisas nr 2);
3. Käesolevad muinsuskaitse eritingimused kehtivad alates nende Muinsuskaitseametiga kooskõlastamise päevast viis aastat. Sellele järgnevalt on ehitise omanikul või valdajal võimalik taotleda eritingimuste kooskõlastuse kehtivuse tähtaja pikendamist ühel korral kuni viieks aastaks.

Kasutatud materjalid

Eesti Filmiarhiiv

EFA.217.0-182109 Türi kirik 13. november 1944, foto Juho Valvet

Rahvusarhiiv

ERA.T-3.2.21 leht 2 Türi linna katastri plaan, 1939.

ERA.T-3.14.97 leht 1 Järvamaal Alliku, Särevere ja Lokuta mõisate ja Türi kirikumõisa mõisamaadest " Linnade ja alevite maaga varustamise seaduse " põhjal eraldatud Türi linna maade plaan, 1930.

Eesti Arhitektuurimuuseum

EAM. 3.1.387 Türi tugiplaan. Arhitektuur-Projekteerimise ja Planeerimise Keskus, arhitekt Grigori Jomm, 1940 – 1960

EAM.3.1.341 Türi planeerimise ja hoonestamise projekt. RPI Estongiprogorstroi, arhitekt Hugo Sepp, 1957

EAM.3.1.331 Türi tugiplaan. RPI Estongiprogorstroi, arhitekt Hugo Sepp, 1957

EAM. 3.1.345 Türi planeerimise skeem. Arhitektuur-Projekteerimise ja Planeerimise Keskus, arhitekt Grigori Jomm, 1940 -1960

Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseum SA

ESM F 565:3/A9990 Vaade Türi kiriku tornist ajamajandusgümnaasiumi poole

Järvamaa Muuseum

PM F 812:2 Türi koolimaja ehitus, 1924.

PM F 1764:28 Matuserongkäik Türi kiriku juures 1920.–30. aastatel. Kaspre matused

PM F 2692:1 Türi uus koolihoone, 1970.

PM F 2767:124 Türi linnavaade 1996

Kirjandus

Eesti arhitektuur (3. osa). Harjumaa, Järvamaa, Raplamaa, Lääne-Virumaa, Ida-Virumaa. Toim. Villem Raam. Tallinn: Valgus, 1997.

Järva Teataja, nr. 134, 18. november 2014 , lk 9. Johannes Lagge saeveski, foto Rene Viljati erakogust

Internetiallikad

Aerofoto, Türi põhikool <http://www.maaamet.ee/fotoladu/foto=11224> (vaadatud 19. 05. 2017).

Aerofoto, Türi põhikool ja Martini kirik, <http://www.maaamet.ee/fotoladu/foto=11176> (vaadatud 19. 05. 2017).

Delfi, 2017. FOTOD: Türi kirik 1941 ja 2012. Foto Rene Viljati erakogu. Türi Rahvaleht, 31. mai 2012. <http://eestielu.delfi.ee/jarvamaa/elu/fotod-turi-kirik-1941-ja-2012?id=64456720>

Digar, 2017. Türi linn 1928, waade kiriku tornist saeweski ja loomakliiniku poole, Rahvusraamatukogu Pk Järvamaa 74. <http://www.digar.ee/arhiiv/et/pildimaterjal/1026> (vaadatud 19. 05. 2017).

Digar, 2017. Türi kirik ja koolimaja Rahvusraamatukogu, Pk Järvamaa 7/20. <http://www.digar.ee/arhiiv/et/pildimaterjal/1011> (vaadatud 19. 05. 2017).

Digar, 2017. Türi kirikumõis RR Pk Järvamaa 8/1 <http://www.digar.ee/arhiiv/et/pildimaterjal/1035> (vaadatud 19. 05. 2017).

Digar, 2017. Türi kirik RR Pk Järvamaa 8/2 <http://www.digar.ee/arhiiv/et/pildimaterjal/1036> (vaadatud 19. 05. 2017).

Ehitisregister, 2017. F. J. Wiedemanni 3a, 107011301. www.ehr.ee (vaadatud 19. 05. 2017).

Kaardirakendus maps.google.com (vaadatud 19. 05. 2017).

Kinnistute register, Kinnistu nr 45 detailandmed. <http://www.ra.ee/apps/kinnistud/> (vaadatud 25.11.2016)

Maa-ameti geoportaal, 2016. <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/> (vaadatud 27. 11. 2016).

Maa-ameti geoportaal, 2016. Ajaloolised kaardid, NL topokaart 1972. xgis.maaamet.ee (vaadatud 19. 05. 2017)

Postimees, 2017. Leif, Kristel. Türi keskkooli aed ja ümbrus püüdsid pilku. Järva Teataja 1. juuli 2011. <http://jarvateataja.postimees.ee/483906/turi-keskkooli-aed-ja-umbrus-puudsid-pilku> (vaadatud 19. 05. 2017)

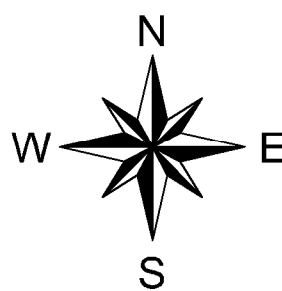
Türi vald, 2017. Türi ajalugu <http://www.turism.tyri.ee/index.php?page=75&> (vaadatud 19. 05. 2017)

Lisad

LISA 1

Türi põhikooli ja spordihoone detailplaneeringu põhijoonis seisuga 19. juuni 2017

Türi põhikooli ja spordihoone detailplaneering



- | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
|--|-----------|---|-------|--|---|----------------------|--|---|-----------|---------------|-----------|---------------|-----------|---------------|-----------|---------------|-----------|
|  | | PLANEERITAVA MAALAA-ALVA PIIR | | | | | | | | | | | | | | | |
| | | KINNISTU PIIR ADRRESSI JA TUNNUSEGA | | | | | | | | | | | | | | | |
| | | HOONE ILLUSTRATIVNE ASUKOHT | | | | | | | | | | | | | | | |
|  | | OLEMASOLEV HOONE | | | | | | | | | | | | | | | |
| | | LAMMUTATAV OBJEKT | | | | | | | | | | | | | | | |
|  | | HALJASALA | | | | | | | | | | | | | | | |
| | | OLEMASOLEV / PLANEERITAV KERGLIIKLUSE ALA | | | | | | | | | | | | | | | |
|  | | OLEMASOLEV / PLANEERITAV AUTOLIIKLUSE ALA | | | | | | | | | | | | | | | |
| | | HOONESTUSALA | | | | | | | | | | | | | | | |
|  | | KRUNDI POSITSIOONI NUMBER | | | | | | | | | | | | | | | |
| <table border="1"> <tr> <td colspan="2">1</td> </tr> </table> | | 1 | | <table border="1"> <tr> <td colspan="2">KINNISTUSE KIRJELDUS</td> </tr> <tr> <td>MAA KINNISTUS</td> <td>HOONESTUS</td> </tr> <tr> <td>MAA KINNISTUS</td> <td>HOONESTUS</td> </tr> <tr> <td>MAA KINNISTUS</td> <td>HOONESTUS</td> </tr> <tr> <td>MAA KINNISTUS</td> <td>HOONESTUS</td> </tr> </table> | | KINNISTUSE KIRJELDUS | | MAA KINNISTUS | HOONESTUS | MAA KINNISTUS | HOONESTUS | MAA KINNISTUS | HOONESTUS | MAA KINNISTUS | HOONESTUS | | |
| 1 | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| KINNISTUSE KIRJELDUS | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| MAA KINNISTUS | HOONESTUS | | | | | | | | | | | | | | | | |
| MAA KINNISTUS | HOONESTUS | | | | | | | | | | | | | | | | |
| MAA KINNISTUS | HOONESTUS | | | | | | | | | | | | | | | | |
| MAA KINNISTUS | HOONESTUS | | | | | | | | | | | | | | | | |
| <table border="1"> <tr> <td>11</td> <td>2 000</td> <td>0 30</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>5 900</td> <td></td> </tr> </table> | | 11 | 2 000 | 0 30 | 2 | 5 900 | | <table border="1"> <tr> <td>MAA KINNISTUS</td> <td>HOONESTUS</td> </tr> <tr> <td>MAA KINNISTUS</td> <td>HOONESTUS</td> </tr> <tr> <td>MAA KINNISTUS</td> <td>HOONESTUS</td> </tr> <tr> <td>MAA KINNISTUS</td> <td>HOONESTUS</td> </tr> </table> | | MAA KINNISTUS | HOONESTUS | MAA KINNISTUS | HOONESTUS | MAA KINNISTUS | HOONESTUS | MAA KINNISTUS | HOONESTUS |
| 11 | 2 000 | 0 30 | | | | | | | | | | | | | | | |
| 2 | 5 900 | | | | | | | | | | | | | | | | |
| MAA KINNISTUS | HOONESTUS | | | | | | | | | | | | | | | | |
| MAA KINNISTUS | HOONESTUS | | | | | | | | | | | | | | | | |
| MAA KINNISTUS | HOONESTUS | | | | | | | | | | | | | | | | |
| MAA KINNISTUS | HOONESTUS | | | | | | | | | | | | | | | | |
|  | | JUURDEPÄÄS KRUNDILE / HOONELE | | | | | | | | | | | | | | | |
|  | | SÕIDUAUTODE PARKIMISALA | | | | | | | | | | | | | | | |
|  | | ÜLEKÄIGURADA | | | | | | | | | | | | | | | |
|  | | KULTUURIIMALESTIS | | | | | | | | | | | | | | | |
|  | | KINNISMÄLÄSTISE KAITSEVÖÖND | | | | | | | | | | | | | | | |
|  | | PLANEERITUD KÕRG- JA MADALHALJASTUS | | | | | | | | | | | | | | | |

KRUNDI EHIITUSÕIGUS JA PIRANGUD											
Pos nr	Krundi aadress	Krundi pindala / m²	Max hoonete ehitamisala pind / m²	Max hoonete kõrgus / m	Max hoonete arv krundil	Max korru-sellus	Tule-paivatus klass	Krundi kasutamise sihtotstarve detailplaneeringu liigi pöljal	Krundi kasutamise sihtotstarve katamisala liigi pöljal	Parkimise kohtade arv A - auto ja J - jalgautas	Märkused ja kitsendused
1	F. J. Wiedemannini 3a	57 291	9 000	17	5	3/4-1	TP-1	UL 50-100 / UL 0-50*	Üh 100*	A J	Servituutid vajadusega alad

UL - haridus- ja teaduskultuuri maa
 UK - kultuuri- ja sportikultuuri maa
 LT - tehnoloogilise, sõjalise maa

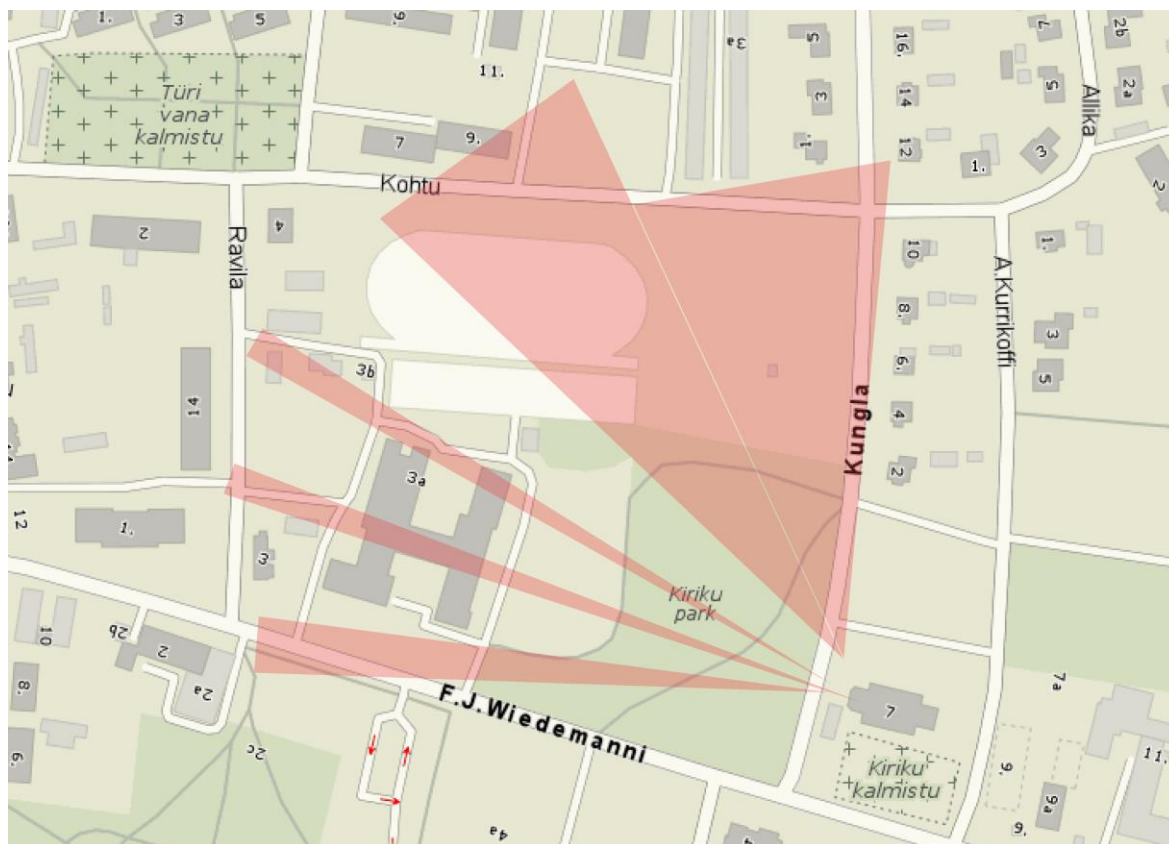
Märkused:

1. Topo-geodeetilise mõõdistuse teostas Geodeesia SAR OÜ, töö nr 114-2016, 2016.
2. Uute teede, platside ja nende katendite lahendus täpsustatakse edasise projektieemise käigus.
3. Tehnoverkude ja haljastuse lahendus on põhimõtteline ning täpsustub ehitusprojekti staadiumis.
4. Servituudi vajadusele alad täpsustuvad tehnoverkude või juurdepääsude asukohtade selgumisel ehitusprojekti staadiumis.
5. Joonise paremaks loetavuseks on planeeringu jaoks ja servituudi piirid nihutatud katatistepindide lahk.

Planeering		Telli	
Türi põhikooli ja spordihoone detailplaneering			
Joonise nimetus			
Põhijoonis		Telli	
Planeering	Skepast&Puhkim OÜ Lahi 36 12015 Tallinn Eesti Tel. +372 664 5808 info@sapk.ee	Türi Valla valdus Kõhu tänav 7 72213 Türi lin Eesti Tel. +372 384 8200 vallavalitsus@tyri.ee	
			
Projektsuht	Kadri Vaher	Staadium	Mööbela
Planeering	Hendrik Puhkim	1:500	
Tehnik	Kati Kraavi	Kuupäev	Projekti nr 2017_0050 Joonise nr
19.06.2017		3	

LISA 2

Kaugvaated Türi Martini kirikule detailplaneeringuga kavandatavalt alalt



LISA 3

Kaasaegsete fotode suunad asendiplaanil

